

Yayın tarihi 24.06.2022

PSİKANALİTİK KURAMDA LİBİDO VE TÜRK TOPLUMU

Aysel DABAK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans öğrencisi

GİRİŞ

Bu çalışmada psikanalitik kuram ve Türk kültürünün ilişkisi, psikanalitik kuramın Türk kültürüne uygunluğu ve Türk kültüründe bazı değerlerin psikanalitik kuram açısından değerlendirilmesi ele alınmıştır. Bunun için bazı kaynaklardan yararlanılmış ve bir takım çıkarımlar yapılmıştır. Daha önce bu konuda çalışmalar görülmektedir fakat bu çalışmanın amacı ilgili konudaki bilgileri derlemek, psikanalitik kuramı Türk kültürüne göre değerlendirmektir.

PSİKANALİTİK KURAMDA PSİKoseksÜEL GELİŞİM VE TÜRK TOPLUMU

Bu çalışmada ele aldığımız psikanalitik kuramın öncüsü olan Sigmund Freud'un psikoloji bilimi için yaptığı katkılar göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir. Çünkü Freud ile birlikte kişilik sistemsel bir şekilde incelenmeye başlanmıştır. Fakat Freud'un kuramı oldukça yoruma açık bir kuramdır. Bunun sonucu olarak kendisinden sonra gelen çoğu kuramcı; kimi zaman Freud'un fikirlerine karşı çıkarak, onun önermelerini eleştirerek kendi kuramlarını oluşturmuş kimi zaman ise onun fikirlerini bir derece ileri götürerek kendi kuramlarını şekillendirmişlerdir. Saydığımız örnekler bile psikanalizin ne denli yoruma açık olduğunun ufak bir kanıtıdır. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de psikanalitik kuram açısından çalışmalar yapılmış, kuram derinlemesine incelenmiştir. Fakat Avrupa'da 1910'lu yıllarda birçok şehirde psikanaliz üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmış, hatta 1910 yılında ilk Uluslararası Psikanaliz birliği kurulmuştur. Türkiye'de ise psikanaliz üzerine metinler, çalışmalar ancak 1930'lu yıllarda çevrilmeye başlanmıştır. 1980'li yıllarda ise psikanalistler işe koyulmaya başlamıştır. Dünyada psikanaliz çalışmaları uzunca bir süre yapılmasına karşın Türkiye'ye yarım asırdan fazla bir süre geç gelmesinin elbette sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri, kuramda bahsedilenlerin Türk toplumun değerlerine aykırı olması gibi önyargıya dayanan nedenlerdir.

Psikoseksüel gelişim evrelerine göre çocuklar beş aşamalı bir gelişim sürecinden geçmektedirler. Her gelişim evresinde bireyin yaşadığı bir haz vardır ve buna bağlı olarak bir haz noktası bulunmaktadır. Aynı zamanda her evrede bireyin başa çıkması gereken bir çatışma söz konusudur. Psikoseksüel gelişim kuramında bireyin libidinal ve cinsel enerjisi vurgulanmıştır. Psikoseksüel gelişim evrelerini *oral dönem* (0-1.5 yaş), *anal dönem* (1.5-3 yaş), *fallik dönem* (3.5-6yaş), *gizil dönem* (6-12yaş), *genital dönem* (12-18yaş) olarak sıralayabiliriz.

Oral dönemin haz bölgesi ağızdır ve bu dönemin çatışması bebeğin süttten kesilmesidir. Oral aşamanın gereksinimleri; her gerektiğinde emzirmek, memeden yavaş yavaş kesmek, besinlerin nitelik ve niceliğinde zorlamalardan kaçınmak olarak sıralanabilir. Anal dönemde ise haz anal bölgededir. Bu dönemin çatışması tuvalet eğitimidir. Tuvalet terbiyesinin daha geç ve daha şefkatli şekilde verilmesi gibi yenilikler çocuklarda anal evreden kaynaklanan inatçılığı ortadan kaldırmaktadır. Freud'un psikoseksüel gelişim kuramında 3. Dönem olan fallik dönemde ise haz genital bölgededir ve bu dönemin çatışması Oedipus kompleksidir. Fallik dönemdeki teşhircilik ve gözetleme zevkine tanınan özgürlük, öğrenme isteği ve başarı sevinci sağlamaktadır. Gizil dönemde çocuk cinsellikten uzaklaşıp sosyal çevresiyle etkinliklere yönelmiştir. Fakat gizil dönemden sonra gelen genital dönemde çocuğun ergenliğe girmesiyle beraber cinsel ihtiyaçları tekrar uyanır ve artık cinsel hisler başkalarına yönlendirilir. Cinsel haz arayışına girilir (Freud, 2000).

Freud için "*kültür*", insanın cinsel ve saldırgan dürtülerinden vazgeçişyle ortaya çıkmıştır (Serpil Aygün Cengiz, 2010). Türk kültüründe cinsellik genel olarak bir tabudur. Fallik dönemde cinsellikle ilgili merakı olan çocuklar çoğunlukla sert bir dille uyarılır ve bu konuda soru

sormamaları istenir. Çünkü anne ve babalara göre çocuklar masumdur ve cinsellik masumiyeti bozan bir durumdur. Oysa erken dönemde verilen sağlıklı ve düzenli bir cinsel eğitim çocukları birçok riskten korur. Özellikle ergenlerde görülen riskli cinsel davranışların sebebi fallik dönemden itibaren bu duyguların bastırılmasıdır. Türkiye’de Ergen Profili Raporunda belirtilen Siyez ve Siyez tarafından yapılan araştırmaya göre lise öğrencilerinin % 22’si cinsel ilişki deneyimi yaşamış ve “Erkekler kızlara göre daha erken yaşta cinsel ilişkiye girmişler, daha fazla cinsel ilişkide ve daha çok eşle cinsel ilişkide bulunmuşlar ve korunma yöntemlerini daha az kullanmışlardır.” (Bkz. Türkiye’de Ergen Profili, 2008: 41).

Oral dönemde yaşanan çatışmalardan dolayı çocuk, yetişkinlik döneminde bazı sorunlar yaşayabilir. Bunlardan biri sigara bağımlılığıdır. TÜİK verilerine göre Türkiye’de 3,9 milyon kadın, 10,6 milyon erkek, toplam da yaklaşık 15 milyon kişi her gün sigara içmektedir. 2016 sigara içme oranları, %24 ile dünya da 10. sıradadır. Buradan yapacağımız çıkarım Türkiye’de çocukların bir kısmının süttten erken kesilmesidir.

PSİKANALİTİK KURAMDA TOPOGRAFİK MODEL VE TÜRK KÜLTÜRÜ

Psikanalitik kuram içerisinde topografik model kişiliği açıklarken kullandığımız modellerden biridir. Bazı davranışlarımızı rahatlıkla açıklarken bazılarını açıklamakta zorlanırsınız. Topografik kuram ise bu davranışlarımızın nedenini açıklar. Freud’a göre insan zihni 3 bağlamda ele alınmalıdır. Bunlar; bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı kavramlarıdır. Bir buzdağımı ele aldığımızda bilinç buzdağının görünen kısmını yani kişinin farkında olduğu anıları, düşünceleri, fantezileri ve duyguları içerir. Bilinç öncesi kavramı ise buzdağının deniz seviyesinin hemen altında kalan bölümüdür. Nasıl buzdağında bu kısmı istediğimiz zaman görüyorsak, bilinç öncesinde bize ait olan bilgilere de istediğimiz zaman erişebiliriz. Bu bilgileri bilince çağırarak için kişinin çabası ve dikkati yeterlidir. Son olarak buzdağının görünmeyen kısmına gelecek olursak, bu kısım buzdağının ve dolayısıyla zihnin en karanlık ve geniş kısmıdır. Burada farkındalık sınırları içinde olmayan, kolay ulaşılamayan tüm içgüdüleri, yüzleşmekte zorlanılan anıları ve duygular yer almaktadır.

Bilinçdışı sembollerinin çoğunun cinsellikle bağlantılı olduğu düşünülse de asıl konu eros ve thanatos dürtüsüdür. Yapılan bazı çalışmalarda cinsellik algısının Türk kültüründe mani/türkü/masal/fıkraların çözümlenmesinde var olduğu görülmüştür. Çağımız sosyal ve sanat davranışlarını incelersek oluşum ve gelişimlerinin altında yatan Freudiyen temel görülebilir. Örneğin manilerde kullanılan erkeklik aygıtı yılan olarak simgelenir. Başka bir türküde geçen “Kızlıklar oldu mu?” sorusu ise Anadolu’da bolluk içinde bir evlilik hayatı için zamanının geldiğini anlatır. Çünkü kızlık bereketi ve bolluğu simgelerken kırmızı rengin kullanılması renk simgeçiliğine örnektir. Yine Türk toplumunda nükteli her anlatımda adından söz edilen Nasreddin Hoca da cinselliğe düşkünlüğü ile bilinir. Yazar Seyfi Karabaş; Freud’dan alıntı yaparak birçok Nasreddin Hoca anlatısı için şu sözlerin geçerli olduğunu söylüyor. “Şakalar, engelle karşılanmış olan bir içgüdüünün (cinsel ya da saldırganlık) doyum bulmasını sağlar.”

Kısaca insanlar ne kadar cinselliği ve toplumu bir tabu olarak görüp onu bilinçdışına atsa da günlük hayatta kullanılan her bir parçada cinsellik ve saldırganlığın izlerine rastlarız. Çünkü biz bu dürtüleri ortadan kaldırdığımızı düşünsek de aslında sadece bilinçdışına iteriz. Türk toplumu gibi cinselliğin bastırıldığı toplumlar mani, türkü, masal, fıkra gibi kültürel öğelerinde cinsel çağrışımlara rastlamak şaşırılacak bir durum değildir.

PSİKANALİTİK KURAMDA YAPISAL MODEL VE TÜRK TOPLUMU

Freud bu kuramda insan zihnini daha çok biyolojik olarak ele almıştır. Buna bağlı olarak kişiliği oluşturan üç temel öge ortaya koymuştur. İlk içgüdülerin ve doğuştan var olan dürtülerin yer aldığı “id”dir. İd haz, ilkesine dayalıdır. Bir nevi hayvani ve ilkel dürtülerimiz buradadır. İnsandaki yaşam ve ölüm dürtüsü de idde yer alır. Süper ego ise bireyin aşırı toplumsal ve yaşama uyumlu yanıdır. Çocuk küçük yaştan itibaren ailesinden ülküsel imgelerini alır, ailesinin yasak ve cezalarını da içselleştirir. Kısaca bir iç otoritedir. Süper ego her zaman mükemmelle ulaşmaya çalışır. Ego ise bu iki yapı arasında köprü görevi görür. İdin ilkel istekleriyle, süper egonun aşırı mükemmeliyetçi istekleri arasında bir gerçekliğe ulaşmaya çalışır.

Bu modelde alt benliğin (id) dış dünyayla bağlantısı yoktur ve kalıtımla geçer. Üst benlik ise zihnin yargılayıcı bileşenidir. Ödipal dönemin sonunda ebeveyn ile özdeşim sonucu netleşen üst benlik, toplumsal değer yargılarını içerir (Taşkın, 2016). Çocuğun gelişim sürecinde benimsediği değer yargıları üst benliği oluşturur. Üst benliğin belirtisi suçluluktur. Suçluluk duygusu, yargılayıcı ve frenleyici bir rol oynar.

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunun da bir takım ahlaki değerleri vardır. Örneğin; açık bir alanda cinsel davranışta bulunmak, Türk toplumunun büyük bir kısmında ahlaksızlık olarak değerlendirilir. Aslında bu yargıya varan süper egomuzdur ve toplum içinde cinsel davranışta bulunanlar ise idin etkisi altındadır. Tutucu bir toplum olmayan Türkler, tarihlerinde birçok dine girmişler ve bunlardan çeşitli kültür kalıntılarını yeni bünyeye uydurarak günümüze kadar gelmiştir. Bir kutsal varlığa inanma ve bu kutsal varlık etrafında meydana getirilen inançlar manzumesi, ibadet şekilleri olarak aynı zamanda insan düşüncesinin derinliklerine kök salmış kuvvetli bir ihtiyaçtan da kaynaklanmaktadır (Çay, 2014). Din olgusu da süper egonun ahlak ve vicdan unsurunun bir unsurudur. Süper ego din yoluyla kendi ihtiyaçlarını giderir.

PSİKANALİTİK KURAMDA İÇGÜDÜ VE TÜRK TOPLUMU

Psikanalitik yaklaşım insan doğasını kötümser bir şekilde ele alır. Freud kendisi de bir doktor olduğu için ilk başta içgüdü kavramının fizyolojik bir terim olduğunu düşünmüştür. Fakat daha sonra ruhsal olaylar hakkında fikir yürütmeye başlayan Freud "içgüdü" kavramı yerine "dürtü" kavramını kullanmış ve insanda var olan dürtülerin kaynağının erojen bölgeler olduğunu savunmuştur. Buna bağlı olarak insanda iki farklı dürtünün bulunduğu ve bunların; eros(cinsellik) ve thanatos(ölüm) olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca içgüdü doğrudan genetik olarak kodlanmış hayvan davranışına gönderme yaparken dürtü dilin/kültürün süzgecinden geçen bilinçdışının nabzına işaret eder. Freud'un ölüm dürtüsü kadının aşırı zevkidir. Bu dürtüyü açığa çıkarmak psikanalistlerin görevidir. Psikanalizin etiği kişinin kendi arzusunu takip etmesidir (Evrans, 2018). Freud'a göre ise insan içgüdüsel itkileri etkileme yoluyla acının bir kısmından kurtulmayı umabilir. Fakat doğu öğretilerinde ve yoga pratiklerinde içgüdülerin köreltilmesi amaçlanır. Türk-İslam dünyasında da bu durumdan bahsedilebilir. İslam'ın ilahi kitabında yasaklanan birçok şey insanın içgüdülerini köreltilmesiyle bağlantılıdır. Fakat Freud içgüdüleri doyuma ulaştırmanın başka yolları da olduğunu söylemiştir. Bunlardan biri çalışmaktır. Nitekim TÜİK verilerine göre 82 milyonluk Türkiye nüfusunun 28 milyonu çalışmaktadır. Çalışmanın içsel bir doyurucu faktör olduğunu ve geriye kalan 54 milyonun çalışmadığını, çalışmadığını düşünürsek Türk insanının yaklaşık üçte birlik kısmı doyuma ulaşmaktadır.

PSİKANALİTİK KURAMDA LİBİDO VE TÜRK TOPLUMU

Bedenimizin günlük aktiviteleri gerçekleştirebilmesi için bedensel enerjiye ihtiyacı varsa zihinsel aktiviteler için de aynı durum söz konusudur. Freud'a göre ise bu enerjinin adı libidodur. Eros içgüdüünün enerjisidir. Libido her dönemde kendine farklı bir haz kaynağı bulur. Freud bu dönemleri ve haz kaynaklarını psikoseksüel gelişim kuramında açıklamıştır. Libidonun yöneldiği iki ayrı tip vardır; bunlardan ilki dış dünyadaki nesnelere ikincisi ise kendine ve kendi vücuduna yönelik libidoya işaret eder. Libido çocuk yaştan itibaren görülür. Örneğin psikanalistler çocuğun oynadığı oyunlarda libidal enerjisini yansıttığı görüşünü savunmuşlardır. Küçük çocukları gözlemleyerek, onların ilerideki belirgin bireysel özellikleri konusunda tahminler yürütmüşlerdir. Çocukları oynarken gözlemleyen psikanalistler, çocuğun resim yapmasını, el işi, kum ve suyla oynamasını anal ve üretral arzuların yüceltmeleri olarak nitelendirmişlerdir. (Freud, 2000). Çocuğun libidosundan doğan cinsel merak ise ailelerin sürekli yakındığı oyuncak parçalama ile dışa vurur. Türkiye'de de yaygın bir spor dalı olan futbol oynadığı sırada erkeklerin sahada seçtiği konum onun erkeklığe karşı tutumunu, kızların ise atlı sporlarla ilgilenmesi onların ritmik harekete duyduğu erotik arzusunun varlığını belli eder. Fakat gelişen teknoloji yüzünden çocuklar somut oyun ve oyuncaktan çok sanal oyunları tercih etmektedirler (Karadoğan, 2019). Geleneksel Türk toplumunda yetişkin gibi davranan çocukların daha çok onaylanması, günümüz Türk toplumunda ise çocukların ellerindeki sınırsız kaynaklardan dolayı yetişkin, çocuk ayrımının zorlaşması istenilen çocukluk kavramından uzaklaştırmaktadır. Çocukların oynadıkları oyunlarla anlayabileceğimiz libidolarını, artık izledikleri çizgi filmlerle ve oradaki kendilerine en yakın gördükleri karakterle anlayabiliriz.

PSİKANALİTİK KURAMDA OEDİPUS KARMAŞASI VE TÜRK TOPLUMU

Oedipus kompleksi adını Yunan mitolojisinde annesine âşık olan ve babasını öldüren bir kahramandan almaktadır. Psikanalitik kurama göre de fallik dönemde erkek çocuğun annesine duyduğu aşk ve babasına karşı olan nefreti tanımlamaktadır. Bunun tersi durum ise Elektra kompleksidir. Yani kız çocuğu babasına duyduğu sevgiden annesini bir tehdit olarak görmektedir ve annesinin yerini doldurabileceğini düşünmektedir. Bu yasak ilişki anlayışı yetişkinleri korkutmuş ve karşı çıkmalarına neden olmuştur. Bu da Freud'un kuramının en çok eleştiri alan kısımlarından birisidir. Oysaki bu ret edilecek ve üstü kapatılacak bir durum değildir. Çünkü fallik dönemde çocuk kendi hemcinsine duyduğu nefret ile onunla rekabete girecek ve kendi cinsinin görevlerini yerine getirecektir. Bununla beraber cinsler arasında farklılıklar konusunda fikir sahibi olmaya başlayacaktır. Freud Oedipus kompleksini anne, baba ve çocuk üçgeni üzerinden çocuğun toplumla tanışması ve kendi bireyselliğini bu toplum üzerine kurmasıyla ilgili sorunsal boyutu anlatmak için kullanmıştır. Türk toplumunda Oedipus karmaşası büyük bir sorundur. Fakat günlük yaşamlarında farkında olmadan bu karmaşaya yönelik sözleri de vardır. Örneğin; Türk toplumunda erkek çocuklarının anneye, kız çocuklarının ise babaya düşkün olduğu inancı yaygındır. Ya da bir diğer inanış olan erkeğin evlendiği karşı cinsin annesine fiziksel ya da kişilik olarak benzemesi Oedipus karmaşasının bir sonucudur.

PSİKANALİTİK KURAMDA TRANSFERANS VE TÜRK TOPLUMU

Bireyin çocukluk çağında kendisi için önemli kişilerle yaşamış olduğu duygu ve tutumları şimdi ilişki kurduğu kişi ya da kişilerle yeniden yaşaması ve kendi çocukluğundaki algı ve duygulara göre bu kişileri değerlendirerek tepki göstermesidir (Erden, 2018). Günlük hayatımızda yaşadığımız bütün ilişkiler bilinçdışında bir miktar transferans barındırır. Transferansın danışma esnasında yaşanması, kişinin ilişkilerini anlamak adına istenen bir durumdur. Bunun tersi bir durum olan karşıt transferansta ise danışmanın bastırıldığı ve halledemediği duygularını danışma esnasında ortaya çıkarmasıdır. Olumsuz transferans bu duyguların nefret, kin, hakaret ile ortaya çıkması, olumlu transferans ise aktarılan duyguların aşırı sevgi ve minnetle gösterilmesidir.

Türkiye çok kültürlü bir devlettir. İçerisinde çok fazla etnik grup barındırır. Ne yazık ki bazen etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Birçok insan bu çatışmayı anlamıramayabilir. Çünkü sürekli çatışan insanlar olduğu gibi barış içinde yaşayan insanlar da vardır. Çatışan bireyler genel olarak güvenli olmayan bir bağlanma sürecinden geçmişlerdir. Çocukluklarında anneleriyle kaçınan

bağlanma ilişkisi içinde bulunmuşlardır. Yaşadıkları her sorunu kendileriyle ve yetersizlikleriyle ilişkilendirirken aşırı bir tutum içerisinde olabilirler. Bilinç dışında aslında annesine olan öfkesini onunla aynı görüşte olmayan birinden çıkarabilir.

SONUÇ

Psikolojinin öncü isimlerinden olan Sigmund Freud'un geliştirdiği psikanalitik kuramın günümüzde danışma esnasında çok fazla işlevi kalmamıştır. Yapılan araştırmalara göre psikanalitik kuram danışanlara faydasının en az olduğu kuram. Freud'un fikirleri özellikle o dönemde çok uç fikirlerdi. Fakat üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala birçok insan fikirlerine karşı çıkmakta. Çünkü psikanalitik kuram insanların duymak istemediği şeyleri söylemektedir. Kuramın eleştirilecek yanları olduğu gibi, çalışmamızda işlendiği üzere geçerli yanları da bulunmaktadır. Atasözlerimizde, türkülerimizde, manilerimiz ve fıkralarımızda bile yansımaları rahatlıkla görülmektedir. Sonuç olarak Freud'un söylediklerinin hepsinde haksız olduğunu söylemek pek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Kaynaklar

1. Çay, A. (2014). Türk Kültürü ve kaynakları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 49-66.
2. Erden, P. D. (2018). Psikanaliz ve psikodinamik psikoterapiler.
3. Evran, A. (2018). Bir düşünme biçimi olarak psikanaliz. *Vira Verita E-Dergi*, (7), 56-76.
4. Freud, A. (2000). *Çocuklukta normallik ve patoloji*. Metis yayınları.
5. Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve çocukluk" kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), 195-226.
6. Taşkın, D. E. (2016). Psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi.